

Dékány Szilveszter – Gaálné Barcs Eszter – Suslik Ádám

Hagyaték a hagyatékban

A Habsburg Ottó Alapítvány gyarapodása a Heinrich von Degenfeld-gyűjteménnyel

A Levéltári Szemle előző számában a Habsburg Ottó Alapítványt és a kezelésében lévő hagyatékot mutattuk be. Jelen írás az elmúlt évek legnagyobb intézményi gyarapodásáról, a gróf Heinrich von Degenfeld-hagyatékáról szól.

Alapítványunkhoz 2024 márciusában érkezett Degenfeld gróf hagyatéka, amely tekintélyes mennyiségben tartalmaz az őrizetére bízott vagy neki ajándékozott – de egykor vélhetően a Habsburg család tulajdonát képező – irat- és tárgykollekciót. Ez szervesen kiegészíti a kezelésünkben levő Habsburg Ottó-anyagot.

Heinrich von Degenfeld gróf (1890–1978) haláláig a Habsburg család legfőbb bizalmasa volt. Már fiatalon a dinasztia szolgálatába lépett. Az I. világháború végén a Ferdinánd császárról elnevezett cs. és kir. salzburgi 4. dragonyosezred törzstisztjeként I. Károly császár katonája, majd azt követően tanári katedráját feladva 1923-tól előbb Habsburg Ottó gyerekkori nevelője, majd munkatársa lett, és a főherceg mellett titkári feladatokat is ellátott, ezáltal közvetlen tanúja volt számos történelemformáló eseménynek.

A rendkívül sokszínű anyagot 37 tároló egységben szállították telephelyünkre, ahol az egy új raktárhelyiségben nyert elhelyezést. Az alapszintű feltárást a beérkezést követően azonnal megkezdtük. Ennek során – a gyűjtemény struktúráját követve – jegyzék készült az új szerzeményekről. Örömünkre szolgált, hogy a család tagjainak – Habsburg Györgynek és Eleonóranak, az Alapítvány kuratóriumi tagjainak – megmutathattuk a beérkezett anyag kivételes darabjait; Habsburg Károly Konstantin, Habsburg György fia pedig a számbavétel során segítette tevékenyen a munkánkat.

A szállításhoz használt tárolóeszközök különböző anyagokból készült kofferek, mives – és többségében az utazások történetét őrző felirattal ellátott – utazóládák, fém iratszekrények, fémkazetták. Hozzávetőlegesen 5,5 m³ anyag található a tárolóegységekben, ebből kb. 20 ifm iratanyag. Egy-egy tároló egységben egyesesen voltak a gyűjtemény négy fő részéhez – azaz a levéltárhoz, a fotó- és audiovizuális tárhoz, a tárgyi gyűjteményhez, illetve a könyvtárhoz – tartozó anyagok. A belső használatra készített alapszintű jegyzék több mint 400 tételt tartalmaz, a munkafolyamat során pedig dokumentációs céllal közel 1200 fényképfelvételt készítettünk. Jelenleg a darabszintű feldolgozómunkát a feltárástól elkülönített egységek szerinti felelősök végzik. A levéltári rész feldolgozómunkáját Gaálné Barcs Eszter és Suslik Ádám (PhD) főlevéltárosok látják el, a fotó- és audiovizuális tárhoz tartozó anyagok feldolgozását Dékány Szilveszter

gyűjteményi főmunkatárs és Lőrincz Zita gyűjteményi munkatárs, míg a tárgyi gyűjteményét Fábry Eszter művészettörténész végzi.

A már őrizetünkben lévő több mint száz iratfolyóméternyi levéltári anyag kiegészült a 19. és 20. századi, a Habsburg családra vonatkozó iratokkal és levelezéssel, IV. Károly és Bourbon-Pármai Zita életeseményei kapcsán keletkezett iratokkal. Birtokunkba kerültek a hagyatékunkból eddig hiányzó, részben az amerikai emigráció éveiből fennmaradt levelezések a tengerentúli politikai élet prominens képviselőivel, továbbá az ottani előadókörutak szervezésével, lebonyolításával kapcsolatos iratanyagok Habsburg Ottó előadásainak szövegével. Az alapítvány őrizetében levő külpolitikai helyzetjelentések évköre szintén bővült, mégpedig az 1940–1950-es évekből származókkal. Ugyancsak fontos forrásértékűek a magyar emigrációval kapcsolatos, ám eddig gyűjteményünkben hiányzó levelezések is. Így teljessé válhat – csak néhány ismertebb partnert említve – nevadóknak Eckhardt Tiborral, Chikánn-Zichy Móriccral és Bakách-Besseney Györggyel folytatott korrespondanciája.

Családi, gazdasági, pénzügyi, számviteli, ingatlanügyi iratok mellett a család életéről szóló, különböző évkörökben keletkezett naplók is a beérkezett iratanyag részét képezik. A kitüntetésekre és díszpolgárságra vonatkozó oklevelek és hódoló iratok forrás- és esztétikai értékűek is. Az anyagot a részletes feldolgozást megelőzően a megfelelő szakemberek bevonásával állományvédelmi szempontból is megvizsgáltuk, a fertőzött részeket elkülönítettük. Az iratok az állományba vétel során a HOAL I-10 Heinrich Degenfeld iratanyaga elnevezésű állagba kerülnek, a sorozatok kialakítása folyamatban van.

A fotóanyagot tekintve hiánypótló felvételek kerültek a gyűjteményünkbe, hiszen Degenfeld gróf fotográfiai révén egészen közelről szemlélhetjük a család mindennapjait, és olyan időszakokban keletkezett képekkel gazdagodtunk, amelyekből korábban meglehetősen szórványos anyagok álltak csak rendelkezésre. Ilyenek többek között Habsburg Ottó gyermekkori képei, a II. világháború időszakában az Amerikai Egyesült Államokban tett utazásairól és előadókörútjairól készült felvételek, a Zita királyné és a család 1940-es évekbeli kanadai mindennapjait vagy az Etelka (Adelheid) főhercegnő 1930-as évekbeli ausztriai látogatásait ábrázoló fotográfiaiak. De fellelhetők Habsburg Ottó és Pallavicini Alfonz örgróf 1934-es közös skandináviai utazásának képei vagy éppen az 1947-es afrikai és közel-keleti utak fotódokumentációi. A trónörökös érettségi vizsgáját és nagykorúsági ünnepségét Nikolaus Knozer bécsi fotós követte végig, majd küldte el az elkészült képeket Degenfeldnek. A fényképanyagot többségében kitűnő állapotban fennmaradt albumok alkotják, mellettük számos fotópozitívot – néhány esetben film- és üvegnegatívokat, illetve sztereófotókat – is találtunk.

Tárgyi gyűjteményünket gazdagította néhány, ma már antiknak tekinthető tárolóeszköz (utazóláda) is, nem csupán a bennük levő értékes tárgyananyag. Őrizetünkbe kerültek Habsburg Ottónak és családjának különböző életszakaszokban használt személyes tárgyai. Ilyen egyedi darab a leuveni egyetemi évek alatt viselt diáksapka, de cigaretta- és irattárcák, ruhaneműk, háztartási és egyéb textíliák is kerültek elő a ládákból. Külön említésre érdemesek a család, illetve Degenfeld gróf kegytárgyai és szentképei. Emellett kitüntetések, érdemrendek, jelvények és kitűzők, továbbá a családnak adományozott

kisebb-nagyobb, rendkívül változó színvonalú ajándéktárgyak színesítik a beérkezett anyagot. Gyűjteményünk kiegészült emellett Heinrich von Degenfeld és Marie-Therese Korff Schmising-Kerssenbrock – a gyerekek, így Habsburg Ottó nevelőnőjének – féltve őrzött „kincseivel”.

Könyvtári állományunk további ritkaságokkal bővült: a Habsburg Ottónak ajándékozott funchali, és a Bourbon-Pármai Zita nővérétől származó, kézzel írt és festett misekönyvvel. Előbukkantak a ládából külföldi újságok – The New York Times, Paris Match, Le Patriote Illustré – egyes lapszámai, s bár ezek egy része csomagolóanyagként szolgált, mégis értékes információkat nyújthatnak. Az említetteken túl teljes újságcikk-gyűjteményekkel gyarapodtunk, amelyek különböző családi életeseményekre vagy például az 1956-os magyar történésekre vonatkozóan rendelkezhetnek forrásértékkel. Gyűjteményünkbe kerültek végül Habsburg Ottó 1935-ben kiadott francia nyelvű doktori disszertációjának példányai is.

A feldolgozott hagyatéki egységekről, kuriózumokról szándékunkban áll időről-időre a honlapunkon és a közösségi hálón megjelent bejegyzésekben tájékoztatni az alapítvány munkáját figyelemmel kísérő közönséget.

A hagyaték legérdekesebb darabjait a magyar kultúra napja alkalmából immár harmadik alkalommal megrendezett Évkezdet a gyűjteményben című eseményünkön mutattuk be 2025. január 21-én. A tárgyi gyűjtemény különleges darabja II. József utazóoltára, amely az uralkodó édesanyjának, Mária Terézia császárnénak az ajándéka volt gyakran úton lévő fia számára. Az oltáron megjelenő bibliai történetek és a keretbe foglalt ritka relikviák kijelölik a szerzetesrendeket feloszlató, ugyanakkor a protestáns felekezetek iránt megengedő magatartást tanúsító uralkodó hitéleti és történelmi horizontját. Az utazóoltárt – egyfajta szimbolikus restitúcióként – a Pannonhalmi Bencés Főapátság őrizetébe adtuk. Szintén a tárgyi gyűjtemény értékes darabja IV. Károly király magas kitüntetése, a Mária Terézia Katonai Rend nagykeresztje. Az 1757-ben alapított, magyarországi gyűjteményekben fellelhetetlen kitüntetéssel története során csupán három magyar büszkélkedhetett: a legendás Hadik András, gróf Nádasdy Ferenc és Alvinczy József. A császár 1917. január 17-én Trentóban vehette át a különleges katonai érdemrendet. A rend nagymestereként IV. Károly vélhetően ezt a keresztet ajánlotta fel Horthy Miklósnak a budai várban első visszatérésekor, 1921. március 27-én. Károly halálát követően a Mária Terézia Katonai Rend és a Habsburg család közötti kapcsolat nem szakadt meg; a tagok továbbra is a dinasztia képviselőjét tekintették nagymesternek. Habsburg Ottó évtizedeken át többekkel levelezőkapcsolatot ápolt. Az 1986-ban utolsóként távozott kitüntetéssel – a „trieszti sas”-ként ismert Gottfried von Banfielddel – való személyes találkozását az ORF (*Österreichischer Rundfunk*) által 1977-ben I. Károly császárról készült dokumentumfilm képkockái őrzik.

A levéltári anyagok közül Horthy Miklós Habsburg Ottónak szóló, 1948. augusztus 24-én kelt levelét mutattuk be a rendezvényen. Az egykori kormányzó ebben lényegében hitet tett a Habsburg–Lotaringiai-ház magyarországi trónjának helyreállítása mellett, kijelentve, hogy a szovjet megszállás alól egyszer majd felszabaduló Magyarország élére Habsburg Ottónak kellene visszatérnie. A dokumentum elsősorban a kommunista-

ellenes magyar politikai emigráció összefogását igyekezett előmozdítani, illetve a 80 éves kormányzó egyfajta lelkiismeret-vizsgálataként értelmezhető.

A fotóanyagok közül kuriózum az a lezárt borítékból előkerült 1948-as fotósorozat, amelyet az Universal Pictures készítettett, és amely hollywoodi társasági eseményeken ábrázolja Habsburg Ottót filmesek, színészek és színésznők társaságában. A képek mellett már feltárt iratokról is beszélhetünk. Igen izgalmasnak tűnhet a Habsburg Ottó és John Farrow, valamint annak felesége, Maureen O'Sullivan közötti levélváltás. Előbbi 1957-ben a legjobb adaptált forgatókönyvért Oscar díjat kapott, míg utóbbi Jane-t alakította az 1932-ben forgatott Tarzan című filmben. A levelezőlapokat a Paramount Pictures logójával látták el.

A beérkezett hagyaték szerves részét képezi a 2018-tól a Habsburg Ottó Alapítványra bízott gyűjteményi anyagnak. Célunk, hogy a fotóanyagot és a levéltári dokumentumokat – állagmegóvás és rendezés után, alapítványunk Hozzáférési Bizottságának jóváhagyásával – digitalizálva tegyük kutathatóvá. Ez a munka minden bizonnyal időigényes folyamat lesz, de meghatározó módon járulhat hozzá nem csupán névadónk életútjának, hanem a 20. századi történelem bizonyos eseményeinek jobb megismeréséhez is.

HOAL I-5-a Fotó- és audiovizuális gyűjtemény. Fényképek